

BELEDİYELERDE DIŞ BORÇLANMAYA DAYALI FİNANSMAN MODELİ

Sadettin DOĞANYİĞİT
Sayıştay Başdenetçisi

GİRİŞ

Yeterli miktarda sermaye birikiminin bulunmadığı, adil ve oturmuş bir vergi düzeninin tesis edilemediği ve yatırımların finansmanına büyük gereksinim duyulan ülkelerde, dış borçlanma, bugüne değin sermaye ve kaynak açığını gidermede bir çıkış yolu olarak kullanılagelmıştır.

Devletlerin dış ülkelerden yapacağı borçlanmalar, birbirinden değişik biçimlerde olabilir. Bunlardan en çok rastlanani, bir hükümetin diğer hükümetlere dolaysız biçimde ödünç vermesidir. Özellikle siyasal yönleri ağır basan bu tür borçlanmalarda bazen borç veren tarafın tek devlet değil birkaç devletten oluştuğu da görülebilir. Keza, günümüzde hayli sık görülen bir başka borçlanma biçiminde bazı milletlerarası kuruluşlar bir ülkeye borç vermektedir. IMF, Dünya Bankası, Milletlerarası Kalkınma Kurumu, Avrupa Yatırım Bankası vb. kuruluşların çeşitli ülkelere açtığı kredileri bir öncekilerden ayıran husus, borç veren tarafın bir devlet değil milletlerarası bir kuruluş olmasıdır.

Bir ülke dış borçlanma ile iki tür yarar sağlamayı umabilir. Bunlardan birincisi ekonomi içerisindeki kaynaklara ek bir kaynak sağlamak, diğeri ise döviz olarak yeni ödeme imkanları elde etmektir.(1)

Günümüzde çağdaş kent yaşamının çerçeveleyip belirlediği hizmetleri ve bu bağlamda gerekli mega proje ve yatırımları yapmakta zorlanan belediyelerin de iç ve dış borçlanmalara giderek kaynak sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Elbette bu durumun bazı olumlu yada olumsuz yanları söz konusu olabilmektedir. Her ne kadar gerçekleştirilen borçlanmalar ile elde edilen kaynaklar bir yerel hizmetin görülmesinde kullanılacaktır. Ancak bu husus gelecek nesillere borç yükü bırakılması anlamını da taşımaktadır. Zira özellikle dış borçlanmaların itfası, çoğu kez sonraki yıllara saridir.

Dış Borçlanmanın Tarihçesi

Ülkemizde dış borçlanmanın başlangıcı Osmanlı' nın son dönemlerine kadar uzanır. Osmanlı Devletinin ilk dış borçlanması 24 Ağustos 1845 tarihinde Londra' daki Palmer ve ortakları ile Paris' teki Goldschmmed ve ortakları ile olmuştur. Yüzde altı faizle çalışan bu paranın emisyon oranı %80 olup, bu borca karşılık olarak Mısır' ın yıllık vergisinin bir kısmı gösterilmiştir. Onun içindir ki, bu borca "Mısır Borcu" da denir. Mısır Vergisi karşılık gösterilerek yapılan diğer borçlanmalar; 1855, 1871 ve 1877 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 1858 yılında beş milyon sterlin tutarındaki borçlanmadan sonra, 1860 yılına ait bütçe açığı olan 250 milyon franklık açığı kapatmak için, zamanın maliye nazırı Fuat Paşa, İngiltere hükümetine müracaatta bulunmuştur. Ancak İngiltere' nin borç karşılığında öne sürdüğü şartlar Osmanlı Devletinin mali bağımsızlığını sarsacak nitelikte görülmüş ve bu ülke ile anlaşma cihetine gidilmemiştir. Bunun yerine Parisli banker Mirees ile 400 bin franklık bir borç anlaşması yapılmıştır.

Bununla beraber o dönemde yatırımların bir kısmını finanse edebilmek için devlet garantili tahviller çıkarılmış, Avrupa sermaye piyasalarında satışa sunulmuş ve elde edilen bu borçlanmalarla devlet

giderlerinin bir kısmı karşılanmaya çalışılmıştı. Alınan bu borçların ödenememesi sonucu çıkarılan "Muharrem Kararnamesi" ile Osmanlı Devletinin mali kaynakları ipotek altına alınmış ve Düyun-ı Umumiye yönetiminin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu durumun Osmanlı Devletini ekonomik açıdan zayıflattığı ve siyasi çöküşü hızlandırdığı söylenebilir.(2)

Cumhuriyet döneminde, Türkiye' nin ilk kez Dünya Bankasına borçlandığını görmekteyiz. Alınan dış borç, 50 milyon Amerikan dolarıdır. (3)

Düyun-ı Umumiye İdaresi

28 Muharrem 1299 (20 Aralık 1881) tarihinde imzalanan "Muharrem Kararnamesi" ile kurulması kararlaştırılan "Düyun-ı Umumiye-ı Osmaniye Varidatı Muhassasa İdaresi" milletlerarası bir komisyon niteliğinde olmayan ve özel yönü ağır basan bir müessese olarak kurulmuştur. Merkezi İstanbul' da olan bu kuruluşun yedi üyesi vardı. İngiliz ve Hollandalı kupon hamilleri için bir; Osmanlı, İtalyan, Alman, Fransız ve öncelikli alacaklılar için birer temsilcileri bulunuyordu.

Düyun-ı Umumiye' nin görev ve yetkileri şöyle tespit edilmişti: Kendisine ayrılmış olan gemileri, ajanları vasıtasıyla kupon hamilleri hesabına toplamak ve idari masraflar düşüldükten sonra, geriye kalan meblağın Muharrem Kararnamesine göre faiz ve amortismanını ayırma, yetkisindeki gelirleri kullanmak ve başkalarına devredebilmektir. Bununla birlikte idare, mali yılın başlamasından iki ay önce bütçesini yapıp, tasdik edilmek üzere Osmanlı Hükümetine takdim etmek mecburiyetinde idi. Osmanlı hükümeti de idare üzerindeki denetimini, toplantılarında danışman olarak bir hükümet komiseri bulundurarak ve taşrada vazife verdiği müfettişler aracılığıyla gerçekleştiriyordu.

Diğer taraftan Düyun-ı Umumiye İdaresinin, devlet maliyesi içinde bir imtiyaza sahip bulunması ikinci bir maliye olarak vasıflandırılmasına neden olmuştu. Bu ise Osmanlı Devletinin istikbalini zedeliyor ve bağımsızlığına gölge düşürüyordu.(4)

Belediyelerde Dış Kredi Kullanımları

Küreselleşme süreci çerçevesinde 80' li yıllardan itibaren Türkiye' de gerçekleştirilen yapısal dönüşümlerle birlikte 1986 yılında kamu kredileri tüm kamu kuruluşları ölçeğinde kısıldığından yerel yönetimler de kamu dışı iç ve dış finansman kaynaklarından borçlanmaya başlamışlardır. Bu çerçevede gittikçe büyük miktarlarda dış kredi kullanılmış ve yerel yönetimlerin gelirlerine göre büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir. 1991-1995 yılları arasındaki 5 yıllık sürede 3 milyar dolar gibi, geçmiş on yılda kullanılan yerli krediden 3 kat fazla büyüklükte olmuştur. Bu parasal genişlemeyle aynı oranda yatırım ve tesis artışı olup olmadığı ise şimdilik bilinmemekte ve incelenmesi gerekmektedir.(5)

Yerel yönetimlerin dış kredi kullanımları, 1993 yılına kadar tedarik ve ikraz safhasında hiçbir kamu kurumunun ön izin ve denetimine bağlı olmamıştır. Proje ve yatırım safhalarında İller Bankası mekanizmaları tamamen devre dışı kalmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı' nın projeyi uygun bulması, öncelikli görmesi ve yatırım programına alması, Hazine Müsteşarlığı'nın ise kredi dış kredi teminini ve anlaşma evrelerinde işlevlerini yerine getirirken, en iyimser deyimle günü kurtarmayı hedefleyen kısa görüşlü siyasal baskı altında kalmış olması bilinen bir gerçektir.(6)

Neden Dış Borçlanma?

Klasik gelirlerin büyük bir kısmının cari giderlerin karşılanmasına tahsis edildiği belediyelerimizde, yatırıma ayrılacak kaynakların yetersiz olduğu bilinmektedir. Öte yandan şehirlerimizin, çağdaş kentlerin sahip olduğu altyapıdan ve bu altyapının sağladığı hizmet kalitesinden yoksun olduğu da bir realitedir. Bununla beraber gelişmekte olan ülkelerin metropol belediyeleri, gelişmiş bulunan ülke metropol belediyelerinde rastlanmayan kendine özgü birtakım sorunlarla da yüz yüze gelebilmektedir. Örneğin, kentlere hızlı göçün yol açtığı çarpık kentleşmeyi önlemek için yeni yerleşim birimlerinin oluşturulması, mevcut gecekondu bölgelerinin islahı, kentlere hizmet veren PTT, TEK gibi birimler ile belediyeler arasındaki iletişim kopukluğunun yol açtığı alt yapı arızalarının giderilmesi, katı atıkların neden olduğu çevre kirliliği ve ekolojik dengesizlikler bu tür problemlerden bazılarıdır.(7)

Özetle, dış borçlanma belediye hizmetlerinin toplam kalitesini çağdaş ve sorunsuz bir kent yaşamının öngördüğü düzeye yükseltmek için bir finansman modeli olarak kullanılmaktadır.(8)

Dış Borçlanmada Yetki

3030 sayılı büyükşehir belediyesi yasasının 18' inci maddesinin (h) fıkrasında, iç ve dış borçlanmalar ile tahvil ve hisse senedi gelirleri büyükşehir belediyesi gelirleri arasında sayılmıştır.

Büyükşehir belediyeleri dışındaki diğer belediyelerin dış kaynaklı borçlanma yapılabileceği konusundaki yetki bu kadar açık değildir. 1580 sayılı Belediye Kanununun " Belediyelerin Hakları, Selahiyetleri ve İmtiyazları " başlıklı 19'uncu maddesinin 9/7/1953 tarih ve 6124 sayılı Yasanın 1'inci maddesi ile getirilen ek-10' ncu fıkrası büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyelerin tahvil ihracına izin vermektedir. Türkiye Emlak Bankası kefaletiyle çıkarılabilecek bu tahvili, tasdikli imar planlarının tatbiki dolayısıyla yapılacak istimlak bedellerinin tediyesine, istimlakin gayesine veya imar planına uygun olarak yapılacak tesislerin meydana getirilmesine tahsis edilmek ve en çok 20 yılda itfa olunmak kaydı taşımaktadır. 1953 yılında getirilen değişiklikle sağlanan bu yetkinin dış borçlanmayı içerip içermediği konusunda bir açıklık bulunmamakla birlikte, bu yetki belediyelerce iç borçlanmaya dönük bir tahvil ihracı meyanında kullanılagelmiştir.

Ayrıca 1580 sayılı yasanın 70'inci maddesi, belediye meclisinin müzakere edeceği ve karar vereceği işleri belirlemiştir. İlgili maddenin 5'inci fıkrasında; " İstikrazlar " yani borçlanmalar ifadesi geçmektedir. Ancak bu hükmün dış borçlanmaları kapsayıp kapsamadığı konusunda kesin bir yargıya varılması mümkün olmamakla birlikte genel bir ifade olduğu hususu da gözardı edilmemelidir. Bununla beraber borç alma veya verme süresi 25 yılı aştığı takdirde, aynı yasanın 72'nci maddesine göre İl Genel Kurulunun uygun mütalaası, valinin ve Danıştay'ın uygun görüşüyle belediyelerin borç alıp vermesi mümkündür.

Bütün bunlara göre büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyeler için olmasa bile Büyükşehir Belediyelerinin dış kredi kuruluşlarından borçlanabileceği tahvil ve hisse senedi ihraç edebileceği açıktır.

Sistemin İşleyişi

Sistemin işleyişine ilişkin düzenlemeler, Belediye Bütçe ve Muhasebe Usulü Tüzük ve Yönetmeliği'nde öngörülmüştür.

Belediye Bütçe ve Muhasebe Usulü Tüzüğü'nün(9) dokuzuncu bölümüne ait 94'üncü maddesinin ikinci fıkrasına göre uluslararası kredi kuruluşlarına borçlanan belediyelerle tahvil ihracı suretiyle kaynak

oluşturan belediyelerde borç ödeme fonunun oluşturulması zorunludur. Aynı maddenin birinci fıkrası uyarınca da; büyük yatırımlarını gerçekleştirmek için uzun veya orta vadeli kredi alan belediyelerin, borçlarını ödeyebilmek için belediye meclisinin kararıyla belediye bütçesi içinde "borç ödeme fonu" oluşturabilirler. Borç ödeme fonunun gelir ve giderleri Belediye Bütçe ve Muhasebe Usulü Tüzüğü'nün 95 ve 96' ncı maddelerinde gösterilmiştir. "Fonun Giderleri" başlıklı 96' ncı madde, fon paralarının yurt içi ve uluslararası kredi kuruluşlarına olan borçlarla kullanılamayacağını ve fon bakiyesinin bankada nakit olarak saklanacağını hükme bağlamıştır.

Belediyelerin iç ve dış borçlanmaları ile tahvil ve hisse senedi gelirleri ile anapara ve faiz ödemelerinin ne şekilde yapılacağı, Belediye Bütçe ve Muhasebe Usulü Yönetmeliğinin(10) 92 ile 95'inci maddeleri arasında belirtilmiştir.

Belediye Bütçe ve Muhasebe Usulü Yönetmeliği'nin 94'üncü maddesinin 19/3 fıkrası gereğince, yardımcı defterlerde takip edilmesi gereken döviz cinsi nakit mevcudunun yıl sonu bakiyesinin (Yıl sonu döviz alış kuru - örnekteki muhasebe kaydına esas döviz alış kuru) arasındaki fark ile çarpılması sonucu bulunacak kur farkının da aşağıdaki gibi muhasebeleştirilmesi gerekir.

Dış Borç Hareketleri Hesabı

Dış Borçlar Hesabı

(Döviz cinsi kredi miktarı x kayıt tarihindeki döviz alış kuru)

Banka Cari Hesabı

Bütçe Gelirleri Hesabı

(Döviz cinsi kredi miktarı x kayıt tarihindeki döviz alış kuru)

Not: Müteakip yıllara ilişkin kur farkı, döviz nakit mevcudunun yıl sonu bakiyesinin (yıl sonu döviz alış kuru : bir önceki yıl sonu döviz alış kuru) arasındaki fark ile çarpılması suretiyle hesaplanmalıdır.

Dış Borçlanmada Yöntem

Belediyelerin dış borçlanmaları esasen, proje kredileri ve tahvil ihracı yoluyla yapılmaktadır.

Proje kredileri, Dünya Bankası ve Avrupa İskan Fonu gibi kuruluşlar tarafından kullanıldığı gibi, uluslararası özel finans kuruluşları tarafından da kullanılmaktadır. Dünya Bankası kaynaklı proje kredileri, miktarı sınırlı olsa da tüm büyükşehir belediyelerince alınmakta ve kullanılmaktadır.(11)

Proje kredileri ile finanse edilen yatırımlar genellikle temin edilen döviz cinsinden ihale edilmektedir. Bu yatırım harcamalarının muhasebeleştirilmesi sırasında ise aşağıda yazılı muhasebe kayıtlarının tesis edilmesi gerekmektedir.

Bütçe Giderleri Hesabı

Banka Cari Hesabı

(Döviz cinsi ödeme miktarı x ödeme tarihindeki döviz alış kuru)

Banka Cari Hesabı

Bütçe Giderleri Hesabı

(Döviz cinsi ödeme miktarı x ödeme tarihindeki döviz alış kuru*)

* kredi alımına ilişkin muhasebe kaydına esas döviz alış kuru

Not: Bu kayıt kur farkının

kayıtları intihali için yapılmaktadır.

Dış Borç Hareketleri Hesabı

Dış Borçlar Hesabı

Büyük projelerin finansmanında proje kredileri yetersiz kaldığından dış piyasalarda tahvil ihracı yoluyla kaynak sağlanması, daha avantajlı olabilmektedir. Ancak, Ankara Büyükşehir Belediyesi dışındaki büyükşehir belediyelerince bu borçlanma yönteminin bugüne değin kullanılmadığını da bu arada belirtelim.(12)

Diğer Ülke Belediyelerinde Dış Borçlanma

Fransa' da 1982 yılına kadar borçlanmalar idarenin denetimine yani, vesayet makamının onayına bağlı idi. Borçlanmalar da diğer işlemlerin tabi olduğu usullere bağlandı. Böylece borçlanma kararları bununla ilgili belediye meclisi kararının alınıp yayını ve valiye sunuluşundan itibaren geçerlidir. Aynı şekilde borç veren belediyeler arasında yapılan borçlanma sözleşmeleri de sözleşmenin yapılması ile yürürlüğe girer. Belediyeler serbestçe uygun görecekları miktar, oran ve koşullarda borçlanma yoluna gidebilir. Seçimlerine göre bunun için kamu ve özel borç verme kurumlarına başvurabilirler. Doğrudan doğruya serbest piyasaya tahvil ihraç edebilirler.(13)

Belçika' da yerel idarelerin diğer bir gelir kaynağı borçlanmalardır. İller ve belediyeler borç para almak için istedikleri mali kuruluşlara başvurabilirler. Belçika' da il ve belediyeler "Credit Communal de Belgique" (Belçika Komün Kredi) adlı kuruluşun esas hissedarıdır. Bu kuruluşlar, il ve ilçelere borç veren kuruluşların en önemlilerindendir. Belçika komün kredi kuruluşunun yönetim kurulu ve genel kurulları da il ve belediyeler hissedar olarak bulunmaktadır. Borçlanmalarla ilgili koşulları bu kurul tespit eder. Komün kredisi diğer özel ve kamu bankalarının sağlama olanakları olmayan bazı yönetsel kamu hizmetlerini de müşterilerine sağlar. Borçlanmalarda belirli güvenceler aranır. Borçlanmanın yasalara ve kamu yararına uygunluğu denetlenir. Borçlanma süresi genel olarak 3 yıl ile 30 yıl arasında değişir ve yatırım süresini geçemez.(14)

Norveç yerel idareleri, yatırımların finansmanı için borçlanabilirler. Borç alınmasında sınırlamalar genelde yoktur. Fakat bu idareler dış ülkelere borçlanamazlar. Son yıllarda yalnız iki belediyenin dış ülkelere borçlanmasına izin verilmiştir. Bu ülkede dış borçlanma kararları, üst merkezi idare makamlarının onayı ile geçerli olur. Üst makamın onayı ile borçlanan belediye veya ilçe yerel idaresinin ekonomik durumunun borç ana parası ve faizlerini ödeme durumu göz önünde tutulur. Bu değerlendirme, ulusal makro ekonomik gelişme ve kredi payının durumundan bağımsız olarak yapılır. Borçlanma kararının onayı ilçeler için bakanlık tarafından, belediyeler için de ilçe yöneticisi (Gouverneur) tarafından yapılır.(15)

İngiltere'de yerel idarelerin borçlanmaları sınırlandırılmıştır. Çünkü hükümet, her yıl kredi izinlerinin sınırını saptamaktadır. Ancak yerel idareler borçlanma ile ilgili koşulları müzakere etmekte serbesttirler. Yerel

idareler, Hazinesinin izni olmaksızın Birleşik Krallık dışındaki bir kuruluş ile veya İngiliz parası dışında bir para ile borçlanma sözleşmesi yapamazlar. Zaten Birleşik Krallık' da yerel idareler çok ender olarak yabancı para ile borçlanırlar. O da ancak topluluk ile ilgili sözleşmelerde söz konusudur.(16)

İsveç belediyeleri ve iller Devletin izni olmaksızın borçlanma sözleşmeleri yapabilirler. Bankalardan ve kredi kuruluşlarından borç alabilirler. Yabancı ülkelerden borç almaları için de hiç bir izin veya sınırlama yoktur.(17)

Almanya belediyelerinin gelir kaynakları arasında krediler de yer almaktadır. Krediler belediye gelirlerinin %22'si civarındadır. Krediler, belediyelerle ilgili kredi sandıklarından , özel finans kurumlarından temin edilebileceği gibi, belediyeler kendileri de tahvil çıkarabilirler.(18)

Japonya'daki yerel yönetimlerin gelir kaynaklarının göreceli dağılımı incelendiğinde, yerel vergilerin % 31,3; devlet yardımlarının % 22,9; yerel yönetimlere verilen payların % 18, buna karşılık borçlanmaların sadece % 12 olduğu görülmektedir.(19) Elbette borçlanma miktarının büyük bir bölümünün ise dış borçlanma olmadığı tartışmasıdır.

Yabancı ülke yerel yönetimleri arasında dış borçlanma konusunda en katı tutumu İngiltere'nin sergilediği ve bu konuda en esnek ülkenin ise İsveç olduğu görülmektedir. Hatta İsveç yerel yönetimleri, yabancı ülkelere borç alma konusunda hiç bir ön izne ihtiyaç duymazlar. Bu arada yerel yönetimlerin yabancı ülkelere borçlanmaları konusunda Türkiye ile en örtüşen ülkenin Fransa olduğu söylenebilir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Gerçekleştirilmesi çok uzun zaman alan altyapı yatırımlarının zamana yayılarak uygulamaya konulması, büyük kentlerde yaşayanların çok uzun süre bu yatırımların sağlayacağı yararlardan yoksun kalması anlamına gelmektedir. Kuşkusuz, büyük kentlerin çağdaş bir yapıya kavuşturulması için gerekli yatırım projeleri altyapı yatırımlarından ibaret değildir. Kent yaşamının düzenlenmesi, çağdaşlaştırılması ve kentin büyümesine paralel olarak ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanabilmesi için daha birçok projenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Belediyelerinin klasik gelirlerinden yatırıma ayrılabilen payın yetersiz olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, yapılması öngörülen ve uzun zaman dilimine yayılmadan, bir an önce tamamlanması düşünülen yatırımların gerçekleştirilmesi için dış borçlanma bir finansman yolu olarak görülmektedir.

Dış borçlanmanın geri ödenmesi yıllara saridir. Dolayısıyla, gelecek nesillerin gelirleri ipotek altına sokularak bir kaynak kullanımı söz konusudur. Keza kullanılacak bu kaynak üzerinde, sonraki yılların yerel yöneticilerinin de bütçe hakkı bulunmaktadır. Bu çerçevede belediyeler, dış borçlanmaya dayalı bir finansman modelini kullanırken itfa süresi açısından makul bir denge gözetmelidir.

Bununla beraber borçlanma suretiyle elde edilen kaynaklar belediyenin öz gelirleri ve devlet yardımlarından farklılık arz etmektedir. Borçlanma gelirleri sürekli olmayan geçici nitelikte bir gelirdir. Bu nitelik dolayısıyla borçlanılan miktarı ödemek için gelecekte yeni ve zorunlu gelir kaynakları bulmak gerekecektir. Bu nedenlerle kanımca, alınan dış borcun boyutları ve itfa müddeti belediye yönetiminin seçim süresi ile ilintili olmalıdır.

Dış borçlanmaya dayalı finansman yönteminin, populist olmayan ve siyasi tercihlere göre de değişiklik göstermeyecek nitelikteki alt yapı yatırımları için kullanılması ve büyük çaptaki dış borçlanma kararlarında ise ilgili yerel çevrede referanduma gidilmesi uygun olacaktır.

Öte yandan belediyelerin dış borçlanmaları genellikle hazine kefaleti ile gerçekleşmektedir. Bu meyanda belediyelerin yüksek faizlerle aldıkları dış borçları geri ödemede zorlanmaları ülkenin kredibilitesini olumsuz yönde etkileyebilen bir unsur olarak siyasi idarenin karşısına çıkabilmektedir.

Gerçi bu olumsuz durumun, 9 Ocak 1993 tarih ve 92-32/7 sayılı tebliğ ile, belediyelerin yurtdışından kredi temin etme ve uluslararası piyasalarda tahvil ihraç etme işlemlerine Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca getirilen ön izin ile minimize edilmeye çalışıldığı gözlenmekte ise de yapılanların yeterli olduğu söylenemez. Hazine bünyesinde belediyelerin dış borçlanma işlemlerini özel olarak takip edecek bir "Borçlanma ve İtfa İdaresi"nin kurulması, sağlıklı bir yerel borçlanma ve ülke itibarının korunabilmesi için, gerekli bir husus olarak düşünülebilir.

-
- (1) Özhan Uluatam, Kamu Maliyesi, S.Yayınları-18, Ankara, s.321.
 - (2) Sadettin Doğanyığıt, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları", Sayıştay Dergisi, Sayı: 9, 1992, s.26.
 - (3) Soner Yalçın, Doğan Yurdakul, Bay Pipo, s.31, İstanbul, 1999.
 - (4) Naci Tepir, Dış Borç Tarihi, İstanbul, 1999.
 - (5) Hikmet Esen, "Yerel Yönetimlerde Dış Borçlanma ve Sonuçları", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 3.
 - (6) Hikmet Esen, "Yerel Yönetimlerde Dış Kredi Kullanımı ve Geri Ödeme Sorunu," Sayıştay Dergisi, Sayı 38, s.75.
 - (7) Sadettin Doğanyığıt, "Belediyelerin Dış Borçlanmaları", Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi, 1997
 - (8) a.k., s.65.
 - (9) RG: 24.09.1990, 20649.
 - (10) RG: 19.02.1994, 21854.
 - (11) Erdoğan Adıgüzel, (Sayıştay Uzman Denetçisi), "Büyükşehir Belediyelerinin Dış Borçlanması Konulu Bir İnceleme" Nisan 1997 Ankara, (Basılmamış İnceleme).
 - (12) a.k., s.7.
 - (13) Nuri Tortop, Yerel Yönetimler Maliyesi, TODAİE Yayınları No: 263, Ankara, 1996, s.78.
 - (14) a.k., s. 94.
 - (15) a.k., s. 101.
 - (16) a.k., s. 98.
 - (17) Nuri Tortop, "İsveç'te Yerel Yönetimlerin Mali Kaynakları ve Merkezi İdare ile İlişkileri", TODAİE Dergisi, 1994, sayı-4, s.117.
 - (18) N. Tortop, a.g.k., s.83.
 - (19) Ruşen Keleş, "Japonya Yerel Yönetimleri", Amme İdaresi Dergisi, Sayı:18.